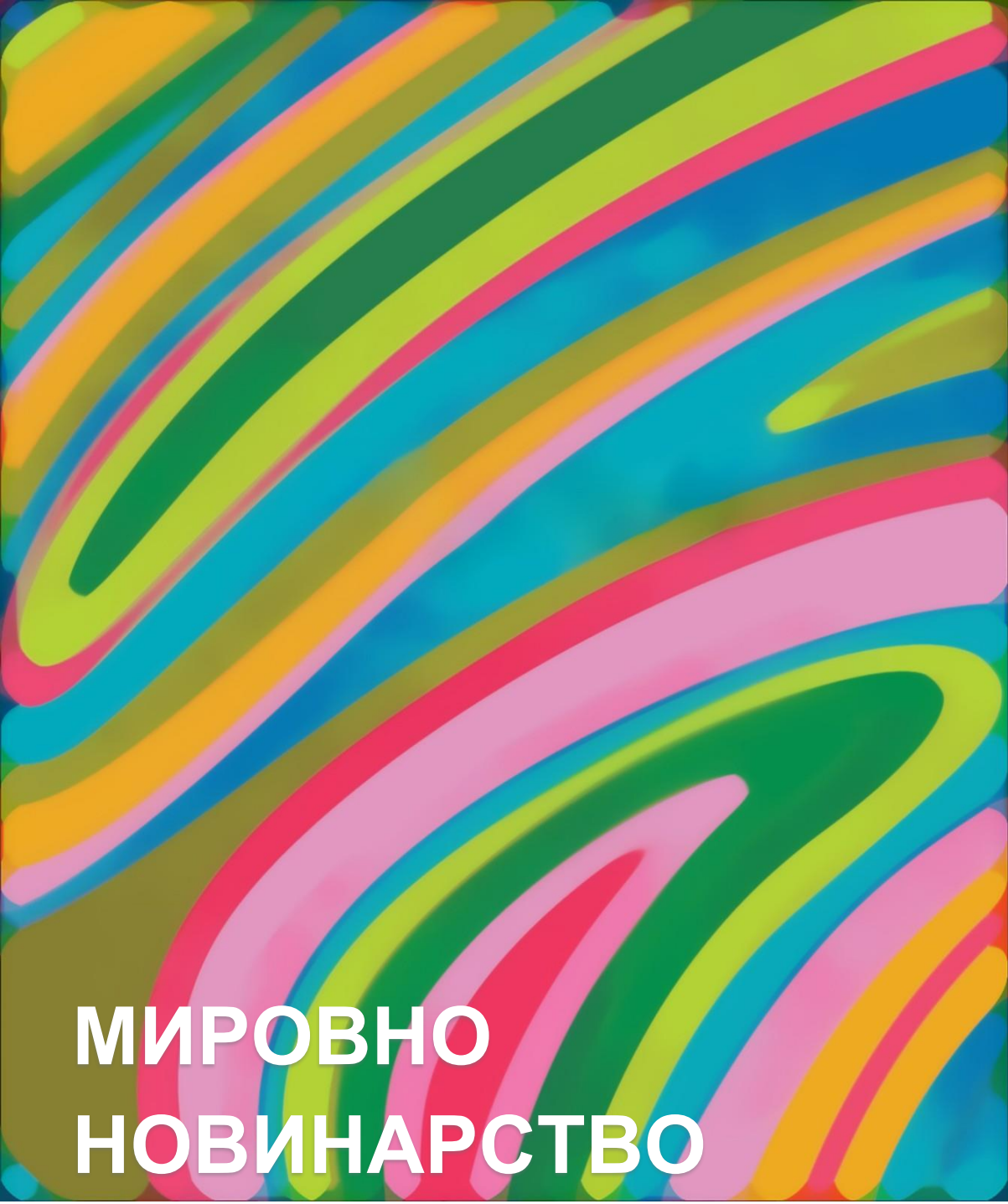

МИРОВО НОВИНАРСТВО

АЛАТКА ВО КОМУНИКАЦИЈАТА ПРОТИВ
ТЕРОРИЗМОТ И НАСИЛНИОТ ЕКСТРЕМИЗАМ
ВО МЕДИУМИТЕ

Издавач: **Новинари за човекови права**
Ул. Венијамин Мачуковски 2А-3/16 Скопје
Електронска пошта: detstvo@detstvo.org.mk
Подготвила: Наташа Доковска
Графичка обработка: Каракиров ДОО
Лектура: Стојан Спировски
Скопје, Јуни 2021
ISBN: 978-9989-881-05-3

Овој проект е поддржан во рамките на регионалниот проект „Прво заедниците: Создавање центар на граѓанското општество за решавање на проблемот со насилниот екстремизам - од превенција до реинтеграција“ имплементиран од Форум МНЕ (Црна Гора), Центар за правни граѓански иницијативи (Албанија), Надеж и домови за деца БиХ (Босна и Херцеговина), Партнери Косово - Центар за управување со конфликти (Косово), Центар за заедничка основа (Северна Македонија) и Центар за култура ДамаД (Србија) кој е финансиран од Европската унија и кофинансиран од Министерството за јавна администрација на Црна Гора “.

„Овој документ е изработен со финансиска поддршка на Европската унија и Министерството за јавна администрација на Црна Гора. Неговата содржина е единствена одговорност на авторитетот и во никој случај не може да се смета дека ги одразува ставовите на донаторите “.

Наместо вовед

Покривањето на теми поврзани со насилниот екстремизам е дотолку чувствителна, колку и самата појава – екстремизам. УНЕСКО во своите настојувања да го канализира ова прашање подготви упатство за известување за тероризам и насилен екстремизам во кое меѓу другото вели: „Новинарите треба да се спротивстават на поривот да се сензационализираат настаните во нивен интерес за да ги привлечат очите, ушите и кликовите“. Оваа изјава уште еднаш ја нагласува важноста за надминувањето на многу предизвици кои стојат на патот на известувањето за овие теми.

Кон крајот на седумдесетите години од минатиот век, норвешкиот социолог Јохан Галтунг го предложи мировното новинарство како алатка во комуникацијата, притоа несвесен дека може и треба да биде буквар за новинарите кои покриваат теми поврзани со тероризмот и насилниот екстремизам.

Мировното новинарство се разви од истражување кое покажува дека вестите за конфликт често имаат вредносна пристрасност кон насилството. Исто така, вклучува практични методи за корекција на оваа пристрасност преку создавање новинарство во главните и алтернативните медиуми и работа со новинари, медиумски професионалци, публика и конфликтни организации.

Военото новинарство е конфликтно новинарство кое има вредносна предрасуда кон насилството и насилните групи. Ова обично ја наведува публиката да ги проценува насилните реакции на конфликтите и да ги игнорира ненасилните алтернативи. Ова се разбира како резултат на добро документирани конвенции за известување вести. Овие конвенции се фокусираат само на физичките ефекти од конфликтот (на пр., занемарување на психолошките влијанија) и позициите на елитата (кои може или не ги претставуваат вистинските страни и нивните цели). Тоа е исто така пристрасно кон известување само за разликите меѓу страните (наместо сличности, претходни договори и напредок за заеднички прашања) овде и сега (игнорирање на причините и исходите) и нула износи (под претпоставка дека потребите на едната страна може да се задоволат само од другата страна. компромис или пораз).

Мировното новинарство сака да ги поправи овие предрасуди. Нејзината оперативна дефиниција е „да му овозможи на поширокото општество да ги разгледа и цени ненасилните одговори на конфликтот“. Ова вклучува собирање повици и артикулирање на политики за ненасилство од кое било соседство и нивно објавување во јавната сфера.

Покрај тоа што е елемент во историјата на пацифизмот и движењето на социјалниот печат, мировното новинарство е збир на новинарски практики што се појавија во 1970-тите. Норвешкиот социолог, мировен истражувач и практичар Јохан Галтунг ја предложи идејата за мировно новинарство што треба да ја следат новинарите за да се покаже како може да се избегне вредносна пристрасност кон насилството кога известуваат за војна и конфликт.

Мировното новинарство се обидува да ги расветли структурните и културните причини за насилството, бидејќи тие влијаат на животите на луѓето во конфликтната арена како дел од објаснувањето за насилството. Неговата цел е да ги вградува конфликтите како да се состојат од многу страни и да се стремат кон многу цели, а не како обична дихотомија. Експлицитната цел на мировното новинарство е да промовира мировни иницијативи од кое било соседство и

да му овозможи на читателот да направи разлика помеѓу наведените ставови и вистинските цели.

Мировното новинарство е создадено со истражување кое тврди дека нешто не е во ред со типичното известување за конфликти. Истражувањето и практиката во мировното новинарство наведуваат низа причини за постоењето и доминацијата на военото новинарство во конфликтните вести.

Имајќи го во предвид сето погоре кажано, а соочувајќи се со бран на тероризам и насилан екстремизам, појава која и за самите новинари е нова, мировното новинарство дојде како „мелем на рана“, притоа внимавајќи и предлагајќи фази и начин на информирање без да се „учествува“ во самиот акт. Важно е да се нагласи дека при информирањето на јавноста за која било тема, а особено за такви чувствителни прашања, е од исклучително важно да се почитуваат стандардите на објективно информирање. Во спротивно, медиумите дури и ненамерно можат да помогнат сторителите да ја постигнат својата цел пред се во ширење на страв и поделби. Штетите од сензационалистичко новинарство се големи, затоа е потребно да се инсистира на одговорно новинарство. Нема корист од сензација, особено на долг рок. Сензационализмот секогаш треба да биде спротивставен со општествена одговорност. Не смее да се заборави дека медиумите и новинарите се незаменлив фактор на кохезија помеѓу различните делови на општеството и играат исклучително важна улога во спречувањето на насилниот екстремизам и тероризам.

Принципи на информирање

За објективно информирање при известување за насилан екстремизам и тероризам, една од најсензибилните теми која не трпи сензационализам, треба да се следат следниве принципи:

а) Избалансирано информирање

Мировното новинарство предлага двете страни да бидат поделени во мали групи со повеќе цели со што се зголемува креативноста за да се дојде до мировниот процес. Наспроти оние кои проовираат мировно новинарство, другите избегнуваат да инволвираат повеќе од две страни кои ќе се борат за една цел. Логичкиот одговор на ова е дека едниот треба да победи, а другиот треба да загуби.

б) Да се користат само официјалните, веродостојни и доверливи извори на информации

Одговорите од релевантните институции и лица треба да се бараат во писмена форма или во формата радио и/или телевизиски изјави, поради чувствителноста на настанот што се известува и важноста за прецизно пренесување на информациите. Се очекува релевантните институции навремено да ги достават сите достапни информации за настанот до сите медиуми подеднакво, без фаворизирање.

в) Известувањето од терен да се одвои од експертските анализи

Се инсистира на третирање на конфликтот само доколку се појде на местото на настанот во момент кога настанува насилство. За разлика од ова, новинарите се обидуваат да го трасираат линкот и последиците за луѓето кои живеат на местото на настанот во споредба со луѓе кои живеат на друго место сега и во некое идно време. Се бара известувањето од терен да се дистанцира од експертските анализи кои најчесто се пишуваат во прво лице еднина.

г) Да се заштити идентитет на изворот

Мировното новинарство сите лица инволвирани во конфликтот подеднакво ги третира, освен лицата кои се предизвикувачи на конфликт.

г) Прецизно и недвосмисленосо информирање со цел да се минимизира толкувањето

Медиумите се моќно оружје кои можат да искреираат и да одржуваат конфликт, како и да влијаат врз мировните процеси и во пост конфликтниот период кога општеството е се уште многу чувствително. Затоа е неопходно недвосмислено информирање со цел да се минимизира/елиминира толкувањето кое може да не одведе во друга насока.

д) При квалификација на кривичното дело, само официјална информација од институциите вклучени во истрагата треба да биде искористена

Кога се квалификува кривично дело („тероризам“, „криминал од омраза“, „верска“, „етничка“ или „расна нетолеранција“ ...) од најголема важност е да се користат официјални извори на информации и да се избегнуваат квалификациите делото или споделување сомнеж за видот на кривичното дело, до официјалното објавување на соодветните служби. Дотогаш, известувањето треба да биде описно (може да зборуваме за истрели, експлозии, напади...) без префиксот „терорист“. Во оваа фаза на пријавување, извршителот на кривичното дело се именува како „напаѓач“, а не „терорист“. Освен тоа, треба да се има предвид и пресумпцијата на невиност, според којасекој се смета за невин за кривично дело додека не се утврди винатасо правосилна пресуда на судот. Во овие ситуации, медиумите користат квалификации како што ги користат релевантните обвинителства или полицијата, на пример „обвинети за сторено кривично делодело“, „осуден во прв степен за кривично дело“.

ѓ) Објавувањето на фотографии и видеа треба да внимателно одбрано со цел да не се загрози достоинството и секундарната виктимизација на жртвата и неговото семејство

Кога станува збор за интервјуирање на преживевани, мора да се внимава да се избегне секундарна виктимизација на жртвата. Интервјуто треба да се спроведе внимателно, без да се видат интервјуираните и колку што е можно без прекинување и инсистирање на деталите, особено ако личноста не е подготвена да ги сподели со јавноста во тој момент. Спроведување интервју со соговорник кој на кој било начин бил сведок на терористички акт мора да биде конзистентна со состојбата на личноста, која во повеќето случаи е состојба на шок. Неопходно е да се покаже целосно сочувство и да се создаде средина во која состојбата на лицето кое се интервјуира нема дополнително да се влоши.

е) Треба да се користат само официјални извори на информации за идентитетот на жртвите и преживеваните

Посебно треба да се внимава на употребата на имињата на жртвите, односно на сите директно погодени од насилан екстремизам и тероризам (вклучувајќи ги и повредените, но и оние кои преживеал без физичка повреда). Тој дел од приказната треба да се координира со официјалните извори на информации и властите бидејќи тие по правило се објавуваат самооткако ќе бидат информирани семејствата на жртвите. При известувањето потребно е да се најде баланс помеѓу личните приказни на жртвите, нивните семејства и преживевани, и приказните за сторителите и идеологијата зад неа. Ова секако не значи дека треба да им се даде еднаков простор на сите вклучени водејствуваат, а особено не во текот на првите неколку дена по актите на насилан екстремизам и тероризам биле извршени, кога жртвите на нападот мора да бидат во фокусот на известувањето. Ова не значи дека не треба да им се дава простор на сторителите, но во никој случај тоа нема да фрли жртви на друг приоритет. Во такви ситуации, приказната за мотивите за делото и идеологијата на сторителот, треба да им се

остави на кредибилните аналитичари кои нема да го користат медиумскиот простор за релативизам, минимизирање, глорификација на криминалот, ниту пак да се преувеличува опасноста и да се шири паника.

ж) Новинарите не треба да дозволуваат очевидците да ги толкуваат и анализираат мотивите на нападот

Наместо да се претпостави објективното известување со пласирање на факти, мора да се дискутира за процесот според кој токму тие факти се селектирани, дека другите се исфрлени, и тоа од одговорни извори.

Важно е кога медиумски се третира еден настан во кој имало конфликт, потребно е да се внимава медиумот да не прерасне во алатка или во стратегија на една од страните инволвирани во конфликтот.

Новинарот доколку сака да биде објективен, а притоа да го следи принципот на мировно новинарство, потребно е пред да појне да пијува за одредена тема, особено ако таа е последица на подолг процес во кој имало и конфликт, а сега следи фазата на помирување, потребно е добро да ја пројми хронологијата на настаните.

Новинарите мора да бидат внимателни во пренесувањето на добиената страна, бидејќи “фактите” кои се фабрикуваат во штабовите на страните инволвирани во конфликтот, никогаш не се само голи букви и бројки.

Новинарите секогаш мора да знаат дека и нивниот извор и нивниот аудиториум се огледуваат на исто место, во исто огледало, каде што се среќаваат и причините и ефектите, за, односно, од испратената информација. Тврдењето, главно, на сите новинари дека тие се само пренесувачи на фактите, дава некомплетна слика за улогата на медиумите.

Какви ќе бидат ефектите, зависи, пред се, од професионално завршената работа на новинарот. **Во бизнисот со информации војната се сфаќа како продолжување на политиката, но со други средства.**

Други интереси

Прво, на идејата дека медиумските елити секогаш дејствуваат за да ги зачуваат своите омилени статус кво и сопствените комерцијални и политички интереси, се дава релативно мала тежина. Важни се заедничките карактеристики на социо-економската класа, што силно влијае на продукцијата на новинарството. На пример, нивните заеднички идеолошки притисоци, перцепции, ставови и вредности ја формираат основата на „доминантното читање“ на фактите избрани да се појават во вестите. Тие потоа можат да дејствуваат за да го поправат и натурализираат значењето и да го сокријат вистинското создавање на значењето.

Сепак, дури и во присуство на моќни елитни антивоени медиумски интереси, военото новинарство често доминира во конфликтниот дискурс. Џејк Линч и Анабел Мекголдрик покажуваат примери од Британија, Ирска, Грузија и Ирак, каде што военото новинарство доминираше во известувањето и покрај клучните влијателни антивоени медиумски интереси.

Јамка за повратни информации

Анализата на мировното новинарство сугерира дека типичните вести за конфликтот, со вредносни предрасуди кон насилството и насилните групи, имаат важни ефекти врз страните во конфликтот. Прво, поборниците на мировното новинарство тврдат дека пристрасноста во корист на публицитетот за насилните и насилните актери „игра“ со интересите на насилниците за да се заплаши и попречи мировниот процес. Ова е важен пример за ефектот на повратни информации: „нивното однесување не ги условува претпоставките на страните во конфликтот за нивното веројатно или можно влијание“. Оваа пристрасност, исто така, ги ослабува и казнува, со помал публицитет, ненасилните групи погодени од конфликти, поради недостаток на насилство. Норштет и Отт-осен (2002) забележува: „доколку самите традиционални медиуми не се во состојба да пренесат алтернативни перспективи и да искажат опасност, оние [...] кои се чувствуваат маргинализирани ќе се свртат кон теророт за да ја променат медиумската агенда“.

Највидливите дејства на групата, од кои еден не е член, често се сметаат за претставници на однесувањето на таа група (ефект наречен „хеуристика на пристапност“). Така, прекумерниот избор на насилни, наспроти ненасилните, одговори на конфликти во военото новинарство всушност може да предизвика погрешна перцепција за прекумерна закана меѓу страните. На ова генерално му претходат други меѓугрупни социо-когнитивни предрасуди во военото новинарство. Ова вклучува пристрасност кон: гледање на надворешната група како похомогена (со помала внатрешна различност) отколку што всушност е, игнорирајќи ја различноста на ставовите кон конфликтот; гледајќи ги двосмислените ситуации или негативното групно однесување како играње со внатрешните и стабилни карактеристики на групите наместо со надворешните и променливите околности, поволна споредба на групите/надворешните групи за да се зголеми колективната самодоверба; група членови кои чувствуваат дека се ранливи под веќе внатрешен притисок за усогласување и зајакнување на доминантните групни норми; предвремен и непосреден отпор кон идеите за позитивни одговори на насилството што им ги даваат на членовите на офлајн групите.

Социологот др. Луис Кризберг, од Универзитетот Сиракуза и експерт за решавање конфликти, истакнува: „конвенционалното размислување меѓу партизаните во борбите генерално ја припишува деструктивната истрајност во конфликтот на карактерот на непријателот, тврдејќи

дека непријателот е агресивен по природа, има зли водачи. или има непријателски идеологии“.

Перспективата на мировното новинарство исто така нагласува уште еден ефект на типично конфликтно новинарство во групи вклучени во конфликтот: заедничкиот фокус на военото новинарство на човечката драма и трагедијата на насилството. Хамбер и Луис (1997) го применуваат военото новинарство кое „често вклучува прикажување на сценарија на судниот ден на жртвите кои се непоправливо оштетени и кои се чини дека немаат решение и немаат иднина“. Ова создава зголемена бариера за жртвите на непријавени кривични дела. Позитивните искуства на оние кои го започнаа процесот на закрепнување често се занемаруваат во военото новинарство. На пример, во Израел/Палестина, жртвите на самоубиствени бомбашки напади, рушење на куќи, земјиште и куќи често се прикажуваат како беспомошни, обесправени жртви без изгледи за закрепнување или позитивен одговор на нивната мака.

Ефективно ненасилство

Градењето мостови меѓу заедниците, како што е арапското/еврејското училиште рака под рака во Израел, рутински се игнорира во извештаите на военото новинарство. Ненасилните проактивни илустрации се можни мирни одговори на конфликтите, но овие информации се вештачки „филтрирани“ преку недопрени извештаи од воено новинарство. Затоа, страниците ја прикажуваат оригиналната слика на целиот конфликт, што фаворизира насилни одговори на конфликтот. Се вели дека страните веруваат дека насилството е единствениот начин да се задоволат нивните потреби, зајакнување и ескалација на циклусите на опасна одмазда меѓу групите. Мировното новинарство, исто така, може да ја прикачи оваа форма на конвенционално известување за конфликти за да ја намали емоционалната цена на насилниот конфликт и затоа да ги направи суптилни психолошките аспекти на циклусот на одмазда, што ќе ги отежне да се спречат.

Сите овие протечени информации би можеле да претставуваат клучна промена од насилството, како единствена опција за ранливите групи кон мир. Но само доколку не се кријат со новинарски претпоставки дека се небитни и не треба да се известуваат. Ова е особено загрижувачко имајќи предвид дека колективната траума што ја претрпе населението и стравот што таа го создава може да доведе до намален капацитет за одлучување и дејствување.

Како одговор на вредносните предрасуди на военото новинарство во корист на насилството, мировното новинарство ветува две клучни придобивки: оние кои имаат објективност во новинарството, неговата цел е да се избегне и да се спротивстави на трајната чесност на вреднувањето на насилството и насилните партии. Второ, бидејќи целото новинарство мора на некој начин да се повикува на вредностите на својата публика, тоа обезбедува практична методологија на оние кои го ценат промовирањето на мирот и социјалната правда пред насилството.

„Фиксацијата на значењето“ во военото новинарство честопати ги крие „расфрланите опозициски факти“ кои често се појавуваат во неговото известување. Така, мировното новинарство е закотвено во анализа на конфликти и мировни истражувања „за да воспостави цврста основа под нашите нозе; однапред да изјавиме дека имаме намера да го користиме, да доделуваме значење и да извлекуваме разлики.“ отворено и систематски. Линч (2008) покажува дека овие две дисциплини се важни сидра за конфликтното новинарство бидејќи тие ја користат академската строгост на општествените науки, вклучувајќи: „отвореност и

подготвеност за оправдување - првични претпоставки за набљудување и толкување; и преглед. штом ќе почне да набљудува нешто, не можете да ја избегнете промената“.

Како таквото мировно новинарство го гледа ефектот што го има врз публиката и партиите во однос на нивната „објективност“. Линч и Галтунг (2010) елаборираат за тоа како функционира во конфликтното новинарство: „Ова е важна разлика во овој контекст, бидејќи новинарството Самиот може да биде дел од проширен модел на конфликтни односи, во кои страните и нивните заеднички односи ќе се најдат себеси - Тилет коментира: „Во некои ситуации, поединците (или групите) „ќе се борат до смрт“ (дури и кога очигледно ќе изгубат сè тие тврдат дека бараат) како да избегнат да бидат „вратени“ или „губење на лицето“. Во конфликт, продолжува тој, „присуството на публиката ја прави поголема веројатноста дека протагонистите ќе сакаат да бидат видени како победници и ќе биде помалку подготвен да се справат со него отколку да се борат“. Шацнајдер оди дотаму што тврди дека гледачите се „составен дел од ситуацијата бидејќи публиката, веројатно како да не го одредува исходот од борбата“ (1960, стр. 2). "

Меѓугрупно насилство

Најдобриот пример на Пакистан за анализа на конфликти на ПЈ, исто така, дава насоки за мапирање на надежите, потребите и стравовите на сите страни во конфликтот, вклучително и надвор од „непристрасната“ трета страна; и ја признава потенцијалната улога на креативноста, наместо да претпоставува како военото новинарство, дека елитните позиции, градиентите за моќ и борбите за моќ се најважните детерминанти на конфликтот.

Наместо да бидат игнорирани од новинарите од самиот почеток, како што често се случува во военото новинарство. Затоа, важно е во мировното новинарство да се смета дека подготвеноста за конфликт е „отворена во просторот и времето, со причини и излези на секаде“. Линч и Галтунг (2010) претставуваат важен пример во случајот со Северна и Јужна Кореја, кој сугерира дека новинарите не треба да ги игнорираат луѓето кои го поднесуваат овој конфликт и дека споредбите и придонесите од обединета Германија можат да бидат корисни, како што може да има разгледување и дијалог со Источна Азија. Целта овде не е да се именуваат дефинитивни „одговори“. Анализата на конфликтот и истражувањето за мир често црпат корисни перспективи од оние кои се вклучени во конфликтот. Емпириските прашања потоа може да се постават и истражуваат во истражувачкото новинарство.

Овие процеси покажуваат дека конфликтот не е статичен и нерешлив. Овие сознанија ги предизвикуваат гореспоменатите психолошки тенденции на военото новинарство кои претставуваат негативно однесување надвор од групите како резултат на стабилни групни карактеристики. Всушност, нелинеарниот циклус на насилство опишан од Елворти и Роџерс (2002) сугерира дека клучната фаза за проширување на циклусот е осветлена пред гневот да стане горчлив. А мировното новинарство може да дозволи размислување дека „горчината може да се гледа како гнев + сеќавање [...] на траума за заштеда во „банка за траума“ и, на крајот, повлекување како „слава“ со дополнително насилство.

Преку известувањето, кое рутински не ги игнорира причините и нелинеарните циклуси на насилство, мировното новинарство може да помогне да се прошири когнитивниот и емоционалниот простор за мировните иницијативи кои придонесуваат за градење на мирот.

Потоа, јамката на повратни информации за причините и последиците во медиумите би можела да го поддржи создавањето и продолжувањето на структурите за мирен процес. Да се вклучи демонстрација на шема на известување што ги прикажува сегашните и потенцијалните мировници би значело да се предвиди дека новинарските извештаи за нивните напори „да создадат можности за општеството како целина да ги земе предвид сите ненасилни одговори на конфликтот“. Со цел да се намалат негативните меѓугрупни социо-психолошки тенденции.

Design by Lexus Brown, Park University